

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNDE TİYATRO EĞİTİMİ VE TİYATROMUZUN ÜNİVERSİTELERDEN BEKLEDİĞİ

Lütfi AY

(Hacettepe Üniversitesi)

Sayın Başkan,

Sayın Bayanlar, Baylar,

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin "Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü"nce düzenlenen ve "Tiyatro öğretim ve eğitimi" sorununu genel konu olarak ele alan bu birinci Symposium'da bana konuşmak fırsatını veren Sayın Enstitü Başkanı Prof. Dr. Melâhat Özgü'ye teşekkür etmekle söze başlamak istiyorum. Çünkü ilk kez, tiyatro sanatına, tiyatro öğretim ve eğitimine bilimsel açıdan önem veren, onun sorunlarına eğilmeği meslek edinmiş seçkin bir dinleyici topluluğu önünde, bir yılı aşkın bir süredenberi Hacettepe Üniversitesinde geliştirilmesine uğraştığımız bir girişimin amacını, karşılaştığımız güçlükleri, yapabildiklerimizi ve yapamadıklarımızı anlatmak olanağını bulduğuma gerçekten seviniyorum.

Ama daha önce, izin verirseniz, tiyatro öğretim ve eğitiminin Üniversitelerimize girmesi konusunda düşündüklerimi açıklamak isterim.

Tiyatronun, Güzel Sanatlar içinde, hızla geliştirmeye başladığımız bir sanat dalı olduğunu söyleyebiliriz. Bu alandaki ilk ulusal atılım 1908 Meşrutiyetinden sonra, sanat özgürlüğüne de susamış olan gençliğin İstanbul'da başlattığı, o belki biraz dağınık, ama sosyo kültürel bir birikimin, bir özlemin içtenliği ile coşkulu amatör tiyatro hareketleri, sonra, 1914 lerde, ilk tiyatro okulumuzu kurma girişimi olan "Darülbeydi" olmuştu. İkinci ve belki de çok daha önemli atılım, Türk kadınının korkmadan, çekinmeden sahneye çıkabilme olanağı ise, yüce Atatürk'ün buyruğu ile, 1922 lerden sonra gerçekleşti. Bunu, 1934 lerde, ilk ödenekli tiyatromuz olan İstanbul Şehir Ti-

yatrosu, 1936 larda ilk Devlet Konservatuarı, 1949 larda da ilk Devlet Tiyatro ve Operası izledi. Görülüyor ki tiyatro alanında başlıca aşamalar son elli Cumhuriyet yılında elde edilmiştir.

Kuşkusuz, Devlet tiyatroya bir kültür ve halk eğitimi kurumu olarak gereken önemi vermese, tiyatro sanatı bizde, daha uzun yıllar büyük bir gelişme gösteremezdi. En azından sosyal yaşantımızdaki bugünkü yerini alamaz, itibarlı- ve güvenceli- bir meslek sayılmaz, eskiden olduğu gibi hor görülürdü. Devlet, Konservatuarını, Tiyatrosunu, Operasını kurmakla sahne sanatlarına, her şeyden önce, yaşayabilmek için muhtaç olduğu saygınlığı kazandırmıştır. Bunun, öğretim, eğitim, araştırma ve uygulama alanlarında ona kazandırdığı olanaklardan çok daha önemli bir etken olduğu kanısındayım.

Devletin tiyatroya gösterdiği ilgiyi, verdiği önemi belirtmekten amacım, bu sanatın yurdumuzda şimdi, onun kadar önemli bazı kurumların da ilgisine gereksinme duyduğunu, bu ilgiyi de hak ettiğini anlatmak içindir.

Bu kurumların başında Üniversitelerimiz geliyor. Üniversitelerimiz Cumhuriyet döneminde, nitelik bakımından olduğu kadar nicelik bakımından da, gelişmiş, yurdumuzun bellibaşlı kültür merkezlerine uzanmış, hemen her bilim dalında yetenekli kadrolara sahip olmuş, on beş milyondan kırk milyonu aşan bugünkü büyük Türkiye'nin çeşitli meslek dallarına on binlerce genç yetiştirmiştir.

Ama Üniversite düzeyinde gerçekleştirilen bu gelişmeler hep klâsik bilim dallarında olmuş, bunların yanısıra güzel sanatların, müzik ve tiyatronun Üniversite çatısı altına alınmasından, bu sanatlara -büyük gelişmeler gösterdikleri halde- bilimsel bir değer verilmesinden, uzun süre, kaçınılmıştır. Bu davranışın tek istisnası, düne kadar, Ankara Üniversitesinin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde açtığı Tiyatro Kürsüsü idi. Bugün de Hacettepe Üniversitesi Müzik ve Güzel Sanatlar Enstitüsü'ne Tiyatro dalını da ekleyerek üç sanat dalında birden öğretim, eğitim ve araştırma çalışmalarına girişmiş bulunuyor. Buna, son zamanlarda Ege Üniversitesi'nin kurmakta olduğunu öğrendiğimiz Güzel Sanatlar Fakültesini de ekleyebiliriz. Bu, çok umut verici bir olaydır. Bu güzel davranış bütün Üniversitelerimizce benimsendiği gün, Tiyatro açısından önemli bir aşama daha gerçekleştirilmiş olacaktır.

Nedenlerini kısaca belirtiyim: Tiyatro geniş halk topluluklarına seslenen, bir ulusun sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını ve bu

sorunlar karşısındaki düşüncesini dile getiren bir sanat dalı olduğu için en yaygın ve etkili bir halk eğitimi kurumudur. Bu niteliği ile de bilimsel yöntemlere, yeni yeni araştırma ve geliştirme olanaklarına kavuşmuş, hemen bütün uygar ülkelerin Üniversitelerinde yerini çoktan almıştır.

Tiyatro, şiir ve edebiyatla felsefe ve tarihi, müzikle dansı, resim ve estetikle mimariyi, sesle jesti, dekor ve kostümle ışığı, teknoloji ile elektroniği, daha birçok bilim ve sanatları kendinde birleştiren ve bu bileşimden kendi sentezini yaratan bir sanattır. Bu bakımdan daha geniş bir bilimsel yaklaşım yöntemine, öğretim, eğitim, araştırma ve uygulama olanaklarına sahip olması gerekir.

Bu olanaklardan yoksun bir ortamda güçlü tiyatro yazarları, yönetmenleri, sahneye koyucular, yetenekli dramaturglar, eleştirmenler, yorumcular, tiyatro tarihçileri, hatta bilinçli bir seyirci topluluğu bile, kolay yetişmez.

Konunun bizim için bugün ayrı bir önem taşıyan bir başka yönü daha var: Yukarıda değindiğim nedenler ve amaçlarla Devlet, etkili bir eğitim aracı olarak tiyatroyu bütün yurt yüzeyine yaymak istiyor. Bunun için yıllardanberi birtakım yasalar, tasarılar hazırlatıyor. Bölge Kültür Merkezleriyle birlikte bölge ve çevre tiyatrolarını da kurmak, bilinçli bir kültür ve sanat kalkınması hareketinin vazgeçilmez koşullarından biri olarak, bir an önce, hizmete geçirmek istiyor.

Bu tiyatroların yöneticilerinden rejisörlerine, sanatçılarına, dramaturglarına, yazarlarına, eleştirmenlerine; dekorcularından ışıkçılarına ve sahne gerisi görevlilerine kadar geniş kadrolarını kimler dolduracak? Daha önemlisi eski kuşakların yerlerini, yarın, kimler alacak? Devlet yardımıyla bugünkü düzeye ulaşan tiyatromuzu daha da üstün bir düzeye kimler ulaştıracak?

Öyle sanıyorum ki bu soruların karşılığı, Üniversitelerimizi tiyatro sanatı öğretim ve eğitimine, teori ile pratiği eşdeğerde tutarak, kürsülerini ve deneme sahnelerini açtıkları ölçüde, verilmiş olacaktır.

Sayın Başkan,

Sayın Bayanlar, Baylar,

Hacettepe Üniversitesindeki tiyatro eğitimine gelince, bugünkü durumu şu biçimde özetlemek mümkündür:

Müzik ve Güzel Sanatlar Enstitüsü içindeki Tiyatro Sanat Dalı çalışmalarının amacı, Müzik ve Plastik Sanatlar Dallarındaki çalışmalara paralel olarak, Üniversitemiz öğrencilerine tiyatro zevkini ve sevgisini aşılama, günümüzde toplum yaşamında olduğu kadar bilimsel alanda da önemli bir yer tutan tiyatroya, ulusal kültürümüzün geliştirilmesinde değerli bir etken olarak, bilinçli bir yaklaşım sağlamaktır. Bu amaca yönelik çalışmalarımızın hedefi öğrencilerimize, gerekli teorik bilgilerin yanısıra, pratik bilgileri de kazandırmak, dünyanın bellibaşlı Üniversitelerinde olduğu gibi Hacettepe'de de akademik temellere dayalı bir Üniversite Tiyatrosu'nun tohumlarını atmaktır.

Öğrencilerimizin seçmeli, kredili veya kredisiz olarak izledikleri ders programında geçen yıl (güz sömestrinde) şu derslere yer verilmiştir: *Tiyatro Sanatı*, *Pantomim*, *Diksiyon* ve *Tiyatro Sahne Çalışması*. Bu sonuncu derse (bahar sömestrinde) *Dekor Tekniği* ve *Işıklandırma* dersleri eklenmiş, Shakespeare'in "Bir Yazdönümü Gecesi Rüyası" üzerinde, beş öğretim görevlimizin katıldıkları kollektif, uygulamalı çalışmalar yapılmış ve öğretim yılı sonunda bu oyunun M salonu sahnesinde, kendi öğrencilerimizle, sahneye konularak beş kez oynanması sağlanmıştır.

Geçen ders yılı, sanat dalımız için bir başlangıç, hatta bir deneme yılı olduğu halde, iki sömestr içinde, kredili kredisiz, 150 öğrencinin derslerimizi izlemiş ve çalışmalarımıza katılmış olması, özellikle uygulamalı Sahne Çalışması derslerinden başarılı sonuçlar alınması bize umut vermiş, bu yıl ders programımızı biraz daha genişletme olanaklarını aramıza bizi yöneltmiştir. Bu amaçla 1975-76 ders yılında, geçen yıl açılmış bulunan *Tiyatro Sanatı*, *Diksiyon*, *Dekor Tekniği*, *Işıklandırma* ve *Sahne Çalışmaları* dersleri yanısıra *Geleneksel Türk Tiyatrosu* ve *Dramaturgi* dersleri açılmıştır.

Ama ne yazık ki bu ders yılı başında öğrenci sayısında yarı yarıya bir azalma görülmüş, meydana gelen ve birbirini kovalayan çok üzücü öğrenci olayları nedeniyle de pek az ders yapılabilmıştır.

Son olaylar nedeniyle meydana gelen olağanüstü durumu bir yana bırakırsak, o kanıdayım ki, Üniversitemizin çeşitli bilim dallarında öğrenimlerini sürdürmekte olan gençler, tiyatro sanatına, özellikle uygulamalı sahne ve diksiyon çalışmalarına umut verici bir ilgi duymaktadırlar. Bu ilgi özlediğimiz genişlikte olmamışsa bunun etkenlerini şu nedenlerde aramak gerekir:

1- Kredili öğrenciler, esas dersleri dışında, yardımcı ders olarak aldıkları tiyatro derslerinin (özellikle teorik derslerin) gerektirdiği düzenli çalışma ve sınava girme zorunluluğundan kaçınmakta, pratik alandaki sahne çalışmalarına (kredisiz olarak) katılmayı tercih etmektedirler.

2- Kredili öğrenciler, esas derslerinin yanısıra, devamlılık ve ciddi çalışma gerektirdiğini gördükleri seçmeli, yardımcı tiyatro derslerinin birkaçına birden katılma olanağını bulamamaktadırlar. Birçok öğrencimiz bu konuda iyi niyetlerini belirtmişler ve derslerimizden birkaçına birden zaman ayıramadıklarından yakınmışlardır.

3- Kredisiz öğrencilerimize gelince: Yukarıdaki nedenler onlar için de geçerli olmakla birlikte, çoğunluğu, tiyatro derslerini geçici bir merak ve hevesle izlemekte, bir süre sonra da bırakmaktadırlar.

Azınlığı ise, kredili öğrencilerden daha devamlı olarak dersleri izlemektedirler.

4- Kendi disiplinlerinde esas derslerine devamı, çalışma ve başarı olanaklarını sağlayarak diploma almayı hedef tutan öğrenciler, kendilerine en çok 2-4 krediden fazla bir şey sağlamıyan, belirli bir süre sonunda bir "certificat" bile vadetmeyen bir sanat dalına daha ciddi bir bağlılık duyamamaktadırlar.

5- Kaldı ki, haftada birkaç saati geçmeyen, birer sömestrlik seçmeli yardımcı tiyatro derslerinin, her konuda, bu dar çerçeve içine sığdırılmıyacak -hele bir sömestr devam eden öğrenciler için yararlı olamıyacak- kadar geniş kapsamlı olduğu bir gerçektir. Uygulamalı sahne dersleri ise, olumlu sonuçlar verebilmesi için, sürekli çalışmaları zorunlu kılmaktadır.

İşte, Tiyatro sanat dalımız kadar Müzik ve Plâstik Sanatlar dalları için de geçerli olan bütün bu nedenlerle, birer sömestrlik seçmeli, yardımcı ders sınırını bir an önce aşmanın zorunlu olduğu inancına vardık ve bu inançla Enstitümüzün Hacettepe Üniversitesi içinde, bilimsel bir kuruluş olarak almasını istediğimiz akademik biçim üzerindeki önerilerimizi Yönetim Kurulumuza bildirdik.

Bu önerilerimizi şöyle özetleyebilirim:

— Her üç sanat dalında lisans öncesi (temel eğitim), lisans ve lisans üstü (Master ve Doktora) düzeyinde öğretim ve eğitim sağlanması;

— Şimdilik dört sömestrlik ön lisans sınıflarıyla lisans üstü sınıflarının açılması;

— Bu sanat dallarının –ileride birer kürsü haline gelinceye ve öğretim üyelerini yetiştirinceye kadar– bir süre yüksek okul düzeyinde geliştirilmeleri;

— Gerekli öğretim ve eğitim kadrolarının gerek kendi ünitelerimizden, gerek başka akademik kaynaklardan sağlanması.

Sanat dallarımıza alınacak öğrencilerin seçimi konusunda şöyle düşünülmüştür: Önce açılacak iki yıllık (yabancı dil eğitimi ile üç yıllık) lisans öncesi (temel eğitim) sınıflarına, Üniversitelerimize giriş sınavını kazanmış olanlar alınmalıdır. Bunlar, öğretim ve eğitimlerini tamamladıktan sonra, (certificat düzeyinde) bir diplomaya hak kazanmalıdırlar.

Daha sonra açılacak lisans sınıflarına ise, her sanat dalında, lisans öncesi (temel eğitim) diploması almış olanlar kabul edilmelidir.

Lisans üstü (Master ve Doktora) sınıfları ise, her üç sanat dalında, lisans diploması almış olanlara açık olmalıdır.

İlk olarak açılması düşünülen lisans öncesi tiyatro öğretim ve eğitimi dört sömestr olarak düşünülmüş ve öğretim programının şu dersleri kapsaması gerekli görülmüştür:

Esas Dersler:

- 1– Geleneksel Türk Tiyatrosu
- 2– Türk Tiyatrosu (Tanzimattan günümüze kadar)
- 3– Dünya Tiyatro Tarihi
- 4– Dramaturgi ve Tiyatro Kuramları
- 5– Rejiye Giriş
- 6– Uygulamalı Sahne Çalışmaları: Diksiyon, Hareket, Mimik.
- 7– Sahne Tekniği: Tiyatro Yapıları, Dekor, Kostüm, Işık.
- 8– Sinema ve Televizyon

Seçmeli Yardımcı Dersler:

- 1– Türk Sanatı
- 2– Türk Edebiyatı

- 3- Müzik Tarihi
- 4- Batı Edebiyatı
- 5- Sosyoloji (Tiyatro'nun sosyolojisi)
- 6- Psikoloji (Aktörün psikolojisi)
- 7- Kültür Tarihi.

Önerilerimiz, ana çizgileriyle, bunlar olmuştur. Ama, öğretim üyeleri kadroları sağlanmadıkça lisans veya yüksek okul düzeyinde bir öğretime geçmenin güçlükleri, hatta imkânsızlıkları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, yapılması gereken ilk işin, öğretim ve eğitim kadrosunun akademik düzeyde yetiştirilmesini sağlamak olacağı kanısına varılmıştır. Şimdi bu amaçla Mezuniyet Sonrası Fakültemizde, yalnız Tiyatro Sanat Dalı için değil, Enstitümüzü oluşturan Müzik ve Plastik Sanat Dalları için de Master ve Doktora sınıflarının bir an önce açılması ve bunun için gerekli koşulların yerine getirilmesi düşünülmektedir.

Sayın Başkan,

Sayın Bayanlar, Baylar,

Tiyatro eğitimi konusunda düzenlenmiş olan bu Symposium'dan yararlanarak Tiyatro ve genellikle Sahne Sanatları eğitimimizin önemli sandığım bir sorununa da değinmek istiyorum.

Bilindiği gibi, bizde Güzel Sanatlara, bu arada Tiyatro'ya önem verilmeğe Batılılaşma girişimlerinden, yani Tanzimat'tan sonra başlanmış ve ancak İkinci Meşrutiyet'ten, daha doğrusu Cumhuriyet ve Atatürk devrimlerinden sonra Tiyatro bir öğretim ve eğitim konusu olabilmıştır. O da, istemiyerek olsa bile, Batı aktarmacılığının kısırlığı içine itilerek . .

Tanzimat döneminin bu alanda kendi kültürümüze ve sanatımıza değer vermekte daha bilinçli bir çaba gösterdiğini itiraf etmek hakseverliğini göstermeliyiz. Örneğin Tiyatromuz, daha Ermeni azınlığının tekelinden kurtulamamışken, Gedikpaşa Tiyatrosu'nda bir ulusal repertuvarın tohumunu atmaya bilmiş, hiç değilse bir Şinasi, bir Ahmet Vefik Paşa, bir Namık Kemal yetiştirmiştir. Oysa, Meşrutiyet döneminde, bir Musahipzade Celâl'i ayırdedersek, ilk oyunlarımızın hemen hepsi Batı devşirmesi "adaptasyon"lardır, ilk müzikli oyunlarımızda Macar kırması operetler. Bugün de sahnelerimizin en parlak

başarıları yabancı oyunlar, yabancı müzikallerdir. Çünkü sahne sanatlarımız, yarım yüzyılı aşkın bir süredir, Batı etkisi altında gelişmiş, Batı örnek alınırken kendi kültürümüzün ve geleneksel sanatlarımızın öğelerinden yararlanılarak ulusal bir üslup ve ifade yaratma yollarının araştırılmasına önem verilmemiştir. Unutmuyalım ki Darülbedayi'in kurucusu Andre Antoine'dır, Devlet Konservatuvarımızın kurucusu Paul Hindemith'dir, Devlet Tiyatro ve Operasının kurucusu Carl Ebert'dir, Baleimizin kurucusu da Ninette de Valois . . .

Kuşku yok ki Batı ile aramızdaki mesafeyi kapatmak istediğimiz, Batı sanatına, tekniğine ve sistemine yöneldiğimiz zaman bu ustaların hepsi çok iyi seçilmiş büyük değerlerdi ve bize gerçekten çok şey öğretmişlerdir. Hem o kadar iyi öğretmişlerdir ki yirmi yıl sonra sanatçılarımız Batılı meslekdaşlarından ayırdeilemeyecek bir çizgiye ulaşmayı başarmışlardır. Tiyatromuzun Batı sanat merkezlerinde verdiği temsiller dolayısıyla yabancı basında çıkan yazılar bunu kanıtlamaktadır. Ama aynı yazılarda, sanatçılarımızın "fazla Batılılaşmış" olduklarına ve oynadıkları klâsik oyuna kendi "güzel kokularından birşey katmamış olmalarına" değinenler de olmuştur.

Gerçek şudur ki yabancı ustaların yönetiminde gelişen sahne sanatlarımız Batı sistemi ve tekniği ile birlikte, Batı kültürünün kendi geleneği, kendi düşünce ve duygu oluşumu içinde meydana getirdiği üslubun, ifade biçimlerinin de etkisi altında kalmıştır. O tekniği ve sistemi kendi kültürümüzün, kendi düşünce ve duygu yapımızın kaynaklarından yararlanarak kullanma yolunda bir çaba gösterilmemiştir. Böyle olunca da kendimize göre bir üslup, bir biçim, bir ifade tarzı yaratmanın gerekliliği ve bunu sağlamanın çareleri düşünülmemiş, araştırılmamıştır.

Öyle sanıyorum ki bu konuda bizi yanıltan, ilk bakışta doğru gibi görünen, şu düşünce olmuştur: Batı sanatına yöneldiğimize, bu alanda bizden çok ileride olan Batı tekniğini ve sistemini aldığımız göre, Batı örneğine ne kadar yaklaşabilirsek o kadar başarılı oluruz. Bu başarının ulusal nitelikte bir başarı sayılıp sayılamıyacağı sorusuna da şu karşılık verilmiştir: İcrayı gerçekleştirenler Türk sanatçıları olduğuna göre, ortaya konulan yapıt da artık Türk yapıtıdır, böyle olunca da ulusaldır.

Sanat alanında böyle düşünmenin, endüstri alanında montaj sanayii ile övünmekten pek farklı bir yönü olmadığı meydandadır.

Bu yanılgı bizi, uzun süre, kısır bir aktarmacılığa götürmüş, tek tük istisnaları bir yana bırakırsak, sahne sanatlarında ortaya çıkardı-

ğımız en başarılı örnekler de, öz bakımından, Batı kopyası olmaktan kurtulamamıştır. Sanat ve sanatçı ile geniş halk toplulukları arasında meydana gelen uzaklaşmanın, hatta kopukluğun bir nedeni de budur.

Bu bakımdan, öğretim ve eğitim kurumlarımıza, hele ulusal kültürümüzü korumak, layık olduğu önemle değerlendirmek, bu alanda düşülmüş olan yanlışları gidermek ödevini en etkin biçimde gerçekleştirebileceğine inandığım Üniversitelerimize büyük görevler düşüyor.

Beni dinlediğiniz için teşekkür eder, hepinizi saygı ile selamlarım.